№ 58 ՇԱԲԱԹ, 16 ՄԱՐՏԻ

1913

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ, 16 ՄԱՐՏԻ № 58

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՍՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—58.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

«Մ Շ Ա Կ Ի» խմբագրութիւնը յայտնում է, որ կիրակի, մարտի 17-ին,
իր աշխատակից Հ Ա Մ Ա Լ Ի և հայ դրամատուրգ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահվան առաջին տարելիցին Վանքի մայր-եկեղեցում, պատարագից յետոյ ժամը 12½-ին, հանգուցեալի շիրմի վրա, եկեղեցու բակում, կը կատարվի
Հ Ո Գ Ե Հ Ա Ն Գ Ի Ս Տ. 2—1

Կիրակի, մարտի 17-ին

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆԻԿԻՏԻՉ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահվան առաջին տարելիցին Վանքի մայր-եկեղեցում կը կայանայ պատարագ և ապա, հանգուցեալի շիրմի վրա, եկեղեցու բակում ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ, որի մասին յայտնում է հանգուցեալի ընտանիքը։ Պատարագի սկիզբն է առաւօտեան ժամը 10½-ին։ Հոգեհանգիստը ժամը 12½-ին։
206. 2—1

Վաղը, կիրակի, մարտի 17-ին

ԻՇԽԱՆ ԱՐՍԷՆ ԻՎԱՆՕՎԻՉ ԲԷՀԲՈՒԹԵԱՆԻ

մահվան քառասնօրէքին կը մատուցվի պատարագ և կը կատարվի հոգեհանգիստ Խօջիվանքի գերեզմանատանը գտնվող տնային եկեղեցում։ Պատարագի սկիզբն է առաւօտ. ժամը 10-ին, իսկ հոգեհանգիստը ժամը 12-ին, որի մասին յայտնում է հանգուցեալի այրին՝ իշխանուհի Եղիզավէտա Իվանօվնան իր զաւակներով։
208. 1—1

Աննա Բագրատեան եւ բժ. Աղէքսանդր Պապեան Պաղպաղեանները իրանց զաւակների հետ միասին խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր անմոռանալի և թանգագին մօր, երկրորդը՝ զոքանչի և վերջինները իրանց մեծ մօր

ԵՓԵՄԻԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ երկարատև և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ, ամսիս 8-ին։ Ամբիծքը այսօր, շաբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին։ Յուղարկաւորութիւնը կիրակի օրը առաւօտ. ժամը 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (Միքայէլեան փող. № 65) դէպի Վանքի մայր եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
205. 2—1

Մկրտիչ Գրիգորեան Ղալամքարեանցը և իր որդիքը ցաւօք սրտի յայտնում են առաջինը իր թանգագին ամուսնու և երկրորդները իրանց սիրելի մօր՝

ՍՕՖԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՂԱԼԱՄՔԱՐԵԱՆՑԻ

մահը, որը տեղի ունեցաւ երկար և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ ամսիս 14-ին։ Յուղարկաւորութիւնը վաղը, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Արամեանի հիւանդանոցից դէպի ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։ (Պսակներ դրվելու չեն)։
209. 1—1

Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն

ՎԱՂԸ, կիրակի, ամսիս 17-ին, ցերեկվայ ժամը 11½-ին Կ. Հ. Հ. Ընկ. դահլիճում (Աբաս-Աբադեան հրապ. № 7) նշանակված է փետրվարի 17-ի ԱՐՏԱԿԱՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. 211. 1—1

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿ. ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Կիրակի, մարտի 17-ին, կը կայանայ

1500-ԱՄԵԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՀԻՄՆՎԱԾ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՖՕՆԴԻ ՕԳՏԻՆ

Դասախօսութիւն ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԷՔԷՐՋԵԱՆԻ

ՆԻՒԹԸ ՆՈՐ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նոր հոգեբանութեան պատմութիւնը։ «Ես»-ը։ Կառավարող ոյժը մարդու մէջ։ «Գիտակցական» և «Ենթագիտակցական» մտքի ֆունկցիաները։ Հիպնօտիզմ։ Ներշնչում։ Ինքնաներշնչում։ Ներշնչական և մտաւոր դարմանում։ Յարատև փափագի ոյժը։ Կենտրոնացման ոյժը։ Կամքի ոյժը։ Դրական և բացասական մտաւոր դրութիւններ։ Հաւատի ոյժը։
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։ Տեղերի գները 1 ր. 50 կոպ. և 25 կոպ.։
Տոմսակները կը վաճառվեն դասախօսութեան երեկոյեան Ընկերութեան դահլիճում։
Ծանօթ.—ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԷՔԷՐՋԵԱՆԸ Ամերիկայից տեղափոխված է Կովկաս։ Նրա բնակարանի և թղթակցութեան հասցէն հետևեալն է. Haroutun Shekerjian, 22, Ganovskaya, Tiflis (Caucasus) Russia, կամ Арутюнъ Шекерджянъ. Гановская ул. 22, Тифлисъ.
210. 1—1

ՇՈՒՇԻ—ԵՒԼԱԽ ՊՈՍՏԱՅԻՆ ՏՐԱԿՏԸ

անցաւ Լ. ՎԱՐԱԶԵԱՆԻ կարգադրութեան տակը։ Ձեռք են առնված խիստ միջոցներ, կառապաններին կարգադրված է ճանապարհին երթևեկութիւնը առանց ուշացնելու կայարաններում։ Ծառայողների կազմը նորոգված է քաղաքավարի և կարգապահ մարդկանցով։ Պատրաստված են կայարաններում հանգստանալու և ճաշելու համար մաքուր և յարմար սենեակներ, իսկ Եւլախ, Աղդամ, Խօջալու կայարաններում գիշերել ցանկացողների համար պատրաստված են ձրի և կահաւորված տաք սենեակներ։
Փակ կառքերի, ամեն տեսակ բաց կօլեասկաների և դիլիժանսների համար, նաև առանձին տեղերի համար դիլիժանսներում, պատուէրները ընդունվում են նամակներով և հեռագիրներով օր առաջ և պատրաստ տրվում են կառքերը գնացքները վերցնել հասած րոպէին։ Առանձին տեղի գինը մի մարդու համար դիլիժանսում, առ այժմ, Շուշում 3 ր., Եւլախում 4 ր.։ Հասցէն՝ Евлахъ, Контора почтовой станціи.
(օ. մ.) առ. 179. 15—5

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ԿՈՄԻՏԷՏԸ

խնդրում է պ.պ. ակցիոնէրներին ներկայացնել Կոմիտէտի դիւանատանը (Բեբուտովսկայա փ. № 50) ժամանակաւոր անդորրագրերը՝ որ տրված են իրանց ձեռք բերած ակցիաների արժէքի կէսը մուծելու համար, եւ փոխարէնը ստանալ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒՈՐ ՎԿԱՅԱԳՐԵՐ, մուծելով Կոմիտէտի կասսան որոշված գերբաշխի հարկը՝ իւրաքանչիւր ակցիային 1 ր. 25 կ.։ Ժամանակաւոր անդորրագրերի ընդունելութիւնը եւ ժամանակաւոր վկայագրերի տրվումը կատարվում է

ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԺԱՄԸ 10-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՑԵՐԵԿՎԱՅ ԺԱՄԸ 2-Ը:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Համաձայն կատարված հաւասարաբաժանման, պ. պ. ակցիոնէրներից նրանք, որոնք ունեն 30 և աւելի ակցիաներ, կը ստանան 10% պակաս ակցիաներ։
204. 2—1

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Շաբաթ, մարտի 16-ին

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹ. նախաձեռնութեամբ տեղի կունենայ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ

ՄԱՀՎԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻ ԱՌԻԹՈՎ:

Ծրագիր.
Ստ. Լիսիցեան.—Սունդուկեանի կենսագրութիւնը։
Ա. Ցարուքինեան.—Հայ հասարակութիւնը Սունդուկեանի երկերում։
Մ. Մատենճեան.—Սունդուկեանի դրամատիկական արուեստը։
Ն. Աղբալեան.—Սունդուկեանի տաղանդի հարազատութիւնը։
Յ. Տէր Գրիգորեան.—Յիշողութիւններ Սունդուկեանի մասին։
Սկիզբն է երեկ. ժամը 8-ին: ✦ Տեղերի գները պակասեցված են:
(հ. շ.) առ. 195. 3—3

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

«Մշակի» այսօրվայ համարը, Գաբ. Սունդուկեանի մահվան տարեդարձի առիթով, ամբողջապէս նուիրված է անմոռանալի դրամատուրգի յիշատակին.

Վաղվայ համարում, որ բաղկացած կը լինի 1½ թերթից, բացի սովորական բաժիններից կը գտնենք մեր ստացած միւս յօդուածները Գ. Սունդուկեանի մասին և այսօրվայ յօդուածների շարունակութիւնը.

ՅԱՒԵՐԺ ՅԻՇԱՏԱԿ ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՐԾԱՆՔԻՆ

Անցաւ մի տարի Գաբրիէլ Սունդուկեանի մահից յետոյ։

Չը կայ հայ թատերագրութեան աւագագոյն ներկայացուցիչը մեր ապրողների շրջանում։

Բայց Գաբրիէլ Սունդուկեանը իր երկասիրութիւններով այսօր էլ կենդանի է մեզ համար, ինչպէս և անցեալում։

Նրա ստեղծագործութիւնները անջնջելի կերպով դրոշմվել են հայի յիշողութեան մէջ։ Եւ նրա պիէսների ամեն մի ներկայացումը յիշեցնում է մեզ նրանց տաղանդաւոր հեղինակին, որը այնքան մեծ երախտիք է թողել հայ բեմին և թատերագրութեան։

Գաբրիէլ Սունդուկեանը պատկանում է հայ ինտելիգենցիայի հնագոյն շրջաններին, որոնց համար գործունէութեան նպատակը և պատրաստ հող չը կար մեր իրականութեան մէջ։

Եւ անշուշտ, այդ սերնդի գործողներին մեծ կորով և եռանդ էր հարկաւոր՝ ներշնչվելու ժողովրդի ապագայ կուլտուրական առաջխաղացութեան գաղափարներով և գործելու անվհատ կերպով։

Գաբրիէլ Սունդուկեանը մեր իրական կեանքի և նրա երևոյթների ուսումնասիրող տաղանդաւոր և հեղինակաւոր գեղարուեստագէտն էր, որը իր պիէսների միջոցով հրապարակի վրա էր դնում ժամանակակից կենցաղական երևոյթները իրանց բնորոշ գծերով և նրանց մէջ պարունակված հանրային հասարակական և մասնաւոր հոգեբանական խնդիրներով։

Գաբրիէլ Սունդուկեանը ոչ միայն տաղանդաւոր թատերագրող էր, այլ և գրական որոշ ուղղութեան գաղափարակիր։

[illegible]

Նպատակը ըմբռնել էր առողջ իմաստով և տալիս էր հասարակութեանը մի շարք պիէսներ, որոնցից իւրաքանչիւրը պատկերացնում էր կեանքի երևոյթներ՝ արժանի հասարակութեան ուշադրութեան և մտածողութեան։

Սունդուկեանը խոշոր և թանգագին զարդ է հայ բեմական գրականութեան մէջ, մի հոյակապ պարծանք հայի զարգացման կուլտուրական արտայայտութեան ասպարէզում։

Սունդուկեանը, լինելով իրական կեանքի վերարտադրող, ամենևին մեքենայական լուսանկարող և արձանագրող չէր. ոչ, նա արդի կեանքի ուսումնասիրողն էր, նրա մէջ պարունակված տիպերի և գաղափարների արտայայտողը, կեանքի գործողների հոգեբանական դրդումների և հոգեկան վերապրումների պատկերացնողը։

Եւ մեր հասարակութիւնը երբէք նրան չի մոռանայ։

Մեր գրականութիւնը միշտ էլ կը պարծենայ նրանով՝ իբրև իր խոշորագոյն մարգարիտներից մէկով։

Յաւերժ յիշատակ աւագագոյն հայ դրամատուրգին։ Խորին յարգանք անմահ տաղանդին։ Հիացման ջերմագին զգացմունք գրական-հասարակական գործչին բեմական ասպարէզում։

Ա. Քալանթար

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ճիշդ մի տարի առաջ, երբ հայութիւնը պատրաստվում էր տօնելու «Մշակ» լրագրի 40-ամեայ գործունէութեան յօբելեանը, պատուաւոր նախագահութեամբ այն ծերունի գրողի, որ լինելով հայ առաջին դրամատուրգը՝ երբեմն Գաբրիէլ Սունդուկեանց, եղել էր և «Մշակ» լրագրի անդրանիկ աշխատակիցը իբրև «Համալ». ճիշդ այն րոպէին, երբ մեծ ծերունին ինքն էլ մանկական ուրախութեամբ սպասում էր տեսնել փառաբանութիւնը այն լրագրի, առ որն նա վերաբերվել և վերաբերվում էր մինչև վերջը խորին յարգանքով,—նա, այդ մեծ ծերունին, Գաբրիէլ Սունդուկեանց —Համալը անցաւ յաւիտենական աշխարհը։

Եւ այսօր մենք ամենքս վերապրում ենք այն անկեղծ, անհուն վշտի րոպէները, որոնցով մենք համակվեցինք լսելով նրա մահվան բօթը։

Այսօր հայ մտաւոր և գեղարուեստական աշխարհը, հայ հրապարակախօսութիւնը համակրութեամբ և սիրով թարմացնում է իր յիշողութեան մէջ համակրելի պատկերը տաղանդաւոր դրամատուրգի և լրագրական մշակի։

Այսօր ամենքը գլուխ են խոնարհեցնում քաղցրութեամբ և հեզութեամբ մեծ ծերունու յիշատակի առաջ։

Իր արտաքին ձևերով, նիստ ու կացով արիստոկրատ, մինչև բծախնդրութեան հասնող իր կոռեկտ վարմունքով դէպի իր շրջապատողները, նա, այդ արիստոկրատը, սնուցանում էր իր հոգու, սրտի, մտքի մէջ ամենադեմոկրատիական խոհեր և ձգտումներ։ Հայի բարոյական մաքրութիւնը, ազնւութիւնը [illegible] ապացուցեց, որ բարոյական վեհ յատկութիւնները, վեհանձնութիւնը, բարքերի մաքրութիւնը անթեղված են հայ ժողովրդի ստորին խաւերի մէջ։ Եւ նա, որին մենք սովոր ենք վերջինը համարել, յաճախ առաջինն է հանդիսանում իր անպաճոյճ, պարզ բարոյական փիլիսոփայութեամբ և մտածողութեամբ։

Շփվելով աւելի բուրժուական խաւերի հետ և աւելի շատ կապված լինելով շահերով նրա հետ, նա ամենից շատ խստօրէն, անխնայօրէն մերկացրեց, խարանեց բուրժուազական դասի մէջ արմատացած ախտերը և թերութիւնները։

Խիստ զգայուն և փափկանկատ դէպի պատիւ, յարգանքի խնդիրները, նա համեստութեան և պարզութեան գեղեցիկ օրինակը տուեց, արգելելով ճոխութիւնը և փարթամութիւնը իր յուղարկաւորութեան ժամանակ։

Նա լաւ գիտէր, որ հայկական գրականութեան պատմութեան մէջ, հայկական քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, հայ ժողովրդի վերածնութեան հոգսերով զբաղվող անձանց սրտի և մտքի մէջ՝ ինքը առաջնակարգ տեղ և յարգանք է գրաւելու և փոխանակ թառամող պսակների, իր յիշատակը ծածկված է լինելու միշտ անթառամ պսակներով։

Յարգանք և պատիւ նրա անթառամ յիշատակին։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

14 մարտի

Լօնդօն.—Համայնքների պալատ. Ծովակալութեան ստատս-սեկրէտար Չէրչիլլ նաւատորմին նուիրած իր ընդարձակ ճառում մանրամասն շօշափեց անգլիական և գերմանական նաւատորմերի փոխ-յարաբերութիւնները և ասաց, որ Գերմանիայի նոր նաւակառուցման ծրագիրը պատճառ դարձաւ անգլիական նաւատորմը ուժեղացնելու։ Չէրչիլլի ասելով՝ ոչ մի յոյս չը կայ կրճատելու ծովային ծախքերը մօտիկ ապագայում մեծ պետութիւնների մրցութեան պատճառով։ Անգլիան աշխարհի բոլոր ազգերից գուցէ ամենից աւելի ընդունակ է դիմանալ այդօրինակ մեծաքանակ ծախքերին, սակայն զինուորական նաւակառուցման

ներկայ առաջադիմումը ներկայանում է անմիտ բան, ուստի և Չէրչիլլը առաջարկում է մի տարվայ ընթացքում ոչ մի ռազմանաւ չը կառուցանել բոլոր երկիրներում։ Չէրչիլլը ապա մատնանշեց, որ դեռ 1912 թ. նա այդպիսի առաջարկութիւն արեց կառավարութեան կողմից, բայց և այնպէս դա տակաւին հետեանքի չէ հասել։ Այդ ժամանակից Գերմանիան ընդունեց ծովային նոր ծրագիրը։ Ի դէպ է ասել, Չէրչիլը դեռ յոյս ունի, որ համաձայնութիւն կը կայանայ այդ մտքով, և վերջում յարակցեց, թէ Մեծ-Բրիտանիան երբէք թոյլ չի տայ, որպէսզի մի այլ ծովային մեծ պետութիւն հաւասարվի Անգլիային իր ծովային ուժերով և այդպիսով կարող լինի չէզոքացնել կամ կարճել Անգլիայի ազդեցութիւնը ծովի վրա։ Այդօրինակ կացութիւնը կը վերջանայ պատերազմով։

—

Լօնդօն. — Համայնքների պալատ։ Նիստի սկզբին ունիօնիստները անսպասելի կերպով առարկեցին բիւջէի յօդուածի քննութեան համար, որ սովորաբար ընդունվում է առանց վիճաբանութիւնների։ Մինիստրութեան կողմնակիցները, կասկածելով անսպասելի յարձակում, երկարեցին վիճաբանութիւնները մինչև կառավարական կուսակցութեան միացած անդամների գալուստը։ Քուէարկութեան ժամանակ կառավարութիւնը ստացաւ սոսկ 39 ձայնի գերակշռութիւն։ Վիճաբանութիւնները կրում էին կրքոտ բնաւորութիւն։ Իրլանդական ունիօնիստ Մուրը արտաքսվեց նիստից, որովհետև պետական գանձատան ստատս-սեկրէտարի վարմունքն անուանեց ամօթաբեր։ Լիբէրալ Մարկհամը օպպօզիցիային անուանեց պանդոկային քաղաքագէտների ամբոխ, հրաժարվեց յետ վերցնել իր խօսքերը և արտաքսվեց նիստից։

—

Նիւ-Եօրկ.—Հաստատվում է, որ ջրհեղեղի ժամանակ ահագին թւով մարդիկ են զոհվել, իսկ վնասների քանակը հասնում է շատ խոշոր թւերի։ Դայտօն քաղաքը համարեա ամբողջովին կործանված է։ Օհայօյում 250,000 մարդ մնացել են անապրուստ։ Օհայօյի նահանգի պարլամենտը կէս միլիօն դոլլար յատկացրեց վնասվածներին օգնելու համար։ Ազգաբնակութեան վնասն է 60 միլիօն դոլլար։ Միլիօնաւոր բանւոր մնացել են առանց աշխատանքի։ Առևտրի վնասը անհաշիւ է։

—

Վաշինգտօն.—Պրեզիդէնտ Վիլսօնը դիմեց ազգին մի կոչով, որի մէջ յորդորում է պաշտպանել հեղեղից վնասվածներին, մատնանշելով որ ջրհեղեղը ազգային դժբաղդութիւն է։ Ամերիկայի պատմութեան մէջ երկաթուղային հաղորդակցութիւնը երբէք այսպէս չէ խախտվել։ Վնասները հաւասարվում են 15 միլիօն դոլլարի։

—

Տօկիօ.—Վերին պալատը ընդունեց բիւջէն առանց փոփոխութեան։

Պարլամենտի նստաշրջանը փակվեց։ Ականաւոր քաղաքական գործիչները հիմնեցին չին-եապօնական ժողովրդական ընկերութիւն Չինաստանի և Եապօնիայի փոխադարձաբար մերձենալու և այդ երկիրների բարեկեցութեանը նպաստելու նպատակով։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԱԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼՍԻ ԱՌՈՒՄԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
14 մարտի

Սօֆիա. — Ֆէրդինանդ թագաւորը զաւակների հետ մեկնեց Ադրիանուպոլիս։ Գահաժառանգը յետոյ կանցնէ Աթէնք իբրև թագաւորի ներկայացուցիչ Գէորգ թագաւորի թաղմանը ներկայ լինելու համար։

Մինիստրների խորհուրդը որոշեց Ադրիանուպոլիս ուղարկել առանց կրօնի ու ազգի խտրութեան աղքատներին բաժանելու համար ալիւր, աղ, շաքար և այլ մթերքներ 120 հազար ֆրանկ գումարի։ [illegible] մով և քաղաքում ընդունվեց խանդավառութեամբ։ Փողոցներում երթևեկում է ահագին ամբոխ։ Զանգակները ղօղանջում են։

Ադրիանուպոլսից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Շիւքրի-փաշան, շրջապատված իր շտաբով, յանձնեց բերդը գեներալիսիմուս Սավօվին։ Քաղաքի բերդապետ նշանակված Իվանովը մտնում է Ադրիանուպոլիս և միջոցներ ձեռք կառնէ կարգուկանոն սահմանելու։

Երէկ երեկոյեան Սօֆիայում բազմահազար ամբոխը համակրական ցոյց կազմեց սերբիական և յունաց միսիաների առաջ։ Ամբողջ երկրում մաղթանքներ են կատարվում յաղթութեան առիթով և հոգեհանգիստներ՝ կռւում ընկած զինւորների յիշատակին։

Բէլգրադ.—Ադրիանուպոլիսը վերցնելու տեղեկութիւնը ընդունվեց մեծ ցնծութեամբ։ Մասնաւոր տեղեկութեան համաձայն՝ առաջինը Ադրիանուպոլիս են մտել սերբիական հեծելազօրը և տիմօկեան զօրաբանակի 20-րդ հետևակ գունդը։

—

Պետերբուրգ.—Կայացաւ բազմամարդ սլաւօնական ճաշ սլաւօնական ընկերութիւնների ներկայացուցիչների, Խորհրդի և Դումայի անդամների և մեծ թւով զինւորականների ներկայութեամբ։ Ճառեր արտասանեցին գեներալներ Պօզովին Լիպօվէցը, Սկուգաբէվսկին, կոմս Բօբրինսկին և այլք։ Հռետորները իրանց ճառերում ընդգծեցին այն զգացմունքները, որոնցով համակված է ներկայ րօպէին ռուս հասարակութիւնը սլաւօնական զէնքի աջողութիւնների տեղեկութիւններից։ Բոլոր ներկայ եղողները քանիցս երգեցին ռուսական ու բուլղարական օրհներգները։

—

Սօֆիա.—Այն թղթակիցները, որոնց թոյլատրված է մեկնել Ադրիանուպոլիս, ճանապարհվեցին դէպի Դիմոտեկա։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
14 մարտի

Ցէտինիէ.— Սկիւտարի բերդապետ Էսադ-փաշան մերժեց չերնոգորական կառավարութեան առաջարկութիւնը՝ քաղաքացի ազգաբնակութեանը բերդից դուրս թողնելու մասին, պատճառաբանելով որ չունի համապատասխան կարգադրութիւն Կ. Պօլսից։

—

Ուսկիւբ.—Ճիշդ չէ Ցէտինիէից բացատրված այն տեղեկութիւնը, թէ Ջավիդ-փաշան Էլբասանի մօտ անձնատուր է եղել իր զօրամասով։ Ջավիդ փաշան յիրաւի բանակցութիւններ բացեց անձնատուր լինելու մասին, պայմանով միայն, որ օֆիցէրների զէնքերը չեն խլվի։ Սերբերը համաձայնեցին, բայց յետոյ Ջավիդ փաշան խզեց բանակցութիւնները։

—

Վիէննա.—Լրագիրները հաղորդում են, որ մեծ պետութիւնները նախագծել են միասին քայլեր անել Կ. Պօլսում, որպէսզի դրդեն Թիւրքիային համապատասխան հրահանգներ ուղարկել Սկիւտարի բերդապետին քաղաքացի ազգաբնակութեանը բերդից ազատ թողնելու մասին։

ԱԼԲԱՆԻԱՅԻ ԽՆԴԻՐԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

Հռոմ.—Ապրիլի 2-ին այստեղ բացվում է ալբանական կօնգրէսը ազգային իրաւունքների պաշտպանութեան համար։ Ինքնապաշտպանութեան հարցերը կը քննվեն դռնփակ նիստերում։

Լօնդօն.—Ռէյտէրի տեղեկութիւնների համաձայն, երէկ դեսպանաժողովին ընդունվել են Ալբանիայի սահմանների վերաբերմամբ կայացված որոշումները, որի մասին արդէն առաջ համաձայնութիւն էր կայացել։ Մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչները կը հաղորդեն Բէլգրադում և Ցէտինիէում Ալբանիայի հիւսիսային ու հիւսիս-արևելեան սահմանների նկատմամբ մեծ պետութիւնների կայացրած վճիռը։ Հարաւային սահմանի խնդիրը կը քննվի ուրբաթ օրը։ Այսօր իր յայտարարութիւնը արաւ ռումինական դեսպան Միշուն։ Կուցօվլախների կողմից մի յատուկ պատգամաւորութիւն, բաղկացած երեք պրօֆեսօրից, մեկնելու է Լօնդօնից Բերլին և Հռոմ։ Այդ պատգամաւորութիւնը Լօնդօնում այցելեց Գրէյին, Նիկօլսօնին և դեսպաններին և պարզեց կուցօվլախների պահանջները Ալբանիայի մէջ երաշխաւորութիւններ տալու վերաբերութեամբ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԸ ԽՈՍՏՄՆԱԶԱՆՑ

(Կեանքի վերջին ամիսներից)

— Մի խնդրութիւն էլ պիտի տամ ձեզ, Գաբրիէլ Նիկիտիչ։

— Ի՞նչ կամենաք. որ ասէք՝ «գնա, ջուրն ընկի», ձէս մուդաղա չը կայ։

— Խնդիրս, որ մէկ էլ Բարեգործ. Ընկ. երեկոյթին, նուիրված Բագրատին, անպատճառ ներկայ լինէք։

— Իմ ջուխտ աչքիս վրա։ Միայն ինձ իմաց անէք։

— Մի օր երեկոյթից առաջ՝ ես անձամբ կը գամ կրկին խնդրելու։

Ուրբաթ, 1911 թւի դեկտ. 23-ին, Սունդուկեանցը տուեց մեր դանգը փողոցի դռնից, հարցնելով՝ արդեօք մայօրվայ jour fixe-ն է նուիրված Բարեգործ. Ընկ. հիմնադրին։

— Չէ՛ որ, Գաբրիէլ Նիկիտիչ, ես ձեզ ասացի, որ անձամբ կը տեղեկացնեմ ձեզ։

Հետևեալ հինգշաբթի, դեկտ. 29-ին, գնացի Սունդուկեանենց տուն, յայտնելով որ վաղը, ուրբաթ, դեկտ. 30-ին է երեկոյթը։

Սունդուկեանցը շառագունեց, կարմրեց, յուզվեց և չը գիտէր ինչպէս ինձ հասկացնէր, որ նրան զրկել են խոստումը կատարելու պարտականութիւնից։

Սկզբում ինձ այնպէս թւաց, թէ նա հրաժարվում է այդ երեկոյ ներկայ լինել Բարեգործ. Ընկ. հիմնադրին՝ իր մտերիմ բժիշկ Բ. Նաւասարդեանին նուիրված հանդէսին, խոյս տալով, որպէսզի իրան էլ, իբրև այդ Ընկ. կնքահօրը, օվասիոններ չանեն։ Սակայն պարզվեց իսկական պատճառը։

Պարզվեց, որ հէնց այդ ուրբաթ, դեկտ. 30-ին Թիֆլիսի Ժողովարանում զօկական երեկոյթ է և նրա կազմակերպողները տոմսակ են եղել տարած Սունդուկեանցին ու խօսք առել նրանից՝ ներկայ լինելու։ Եւ Սունդուկեանը խօսք է եղել տուած։ Բայց երբ պարզվել է հանգամանքը, Սունդուկեանցը, մնալով անյարմար վիճակի մէջ, վճռել է տանը բանտարկվել։

[illegible] է քաջութիւն ունենաք առանց կօմպրոմիս անելու որոշել, թէ ուր պիտի գնաք։ Ցամենայն դէպս չը պէտք է տանը բանտարկէք ձեզ։

— Ահա, ես կուղարկեմ նրանց,—ասաց՝ գրասեղանի արկղից հանելով տոմսակը։

Ես տեղիցս վեր կացայ, սաստիկ գրգռված։

Սունդուկեանց ամուսինները ինձ ուղեկցեցին մինչև սանդուղքը, աշխատելով մեղմացնել իմ զայրոյթը։

Եկաւ Նոր-Տարին, եկաւ Ջրօրհնէքը, ես չը շնորհաւորեցի Սունդուկեանցին։

Մի քանի օր յետոյ մտաւ ինձ մօտ բժիշկ Բ. Նաւասարդեանը, յորդորելով ինձ՝ անպատճառ, հէնց նոյն օրը գնալ Սունդուկեանցի մօտ։ Վերջացրեց խօսքը նրանով, որ եթէ ես չայցելեմ Սունդուկեանցին և չը վստահացնեմ նրան մեր անփոփոխ բարեկամութեան կանգուն մնալը, Սունդուկեանցը կը վշտանայ։

Ի հարկէ նոյն օրն էլ այցելեցի Սունդուկեանցին և տեսայ նրան շատ ճնշված, վհատված վիճակի մէջ։

Ձեռք համբուրվեցինք, և ձեռս բռնած, նա կամենում էր իր շրթունքներին տանել։ Ես ցնցվեցի։

—Ի՞նչ էք անում, Գաբրիէլ Նիկիտիչ։

— Ա՛յ, էլի չէլաւ,—ասաց դառնալով առժամանոն։

—

Երէկ, ուրբաթ, մեծ դրամատուրգի մահվան տարելիցն, նոյն... զուգադիպութիւնը։

Տ. Նազարեան

ՄԵԾ ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մի տարի սրանից առաջ գերեզման իջաւ այն մեծ մարդը, որ առաջինը եղաւ որպէս հայ գեղարուեստական գրականութեան հիմնադիր, նրա ստեղծագործող՝ հայկական խաւար իրականութեան մէջ։ Մի տարի է, ինչ բաժանվեց մեզնից հայ դրամատիկական գրականութեան ռահվիրան։ Գ. Սունդուկեան, մեծ կսկիծ հասցնելով հայ գրականութեանը, հայ գեղարուեստին, հայ բեմին։

Մի տարի առաջ լռեց այն ձայնը, որ ամբողջ կէս դար իր մտքի, գաղափարի ու համոզմունքի ստեղծագործութեամբ հայ բեմի վրա դրեց իր գեղարուեստական եր- [illegible] իր գրչի արտայայտութիւնները, իբրև թանգագին գոհարներ, որոնք նոյնիսկ նրա մահվանից յետոյ մնալու են անմահ մեր դրամատիկական աշխարհում։ Մի տարի է, ինչ սուգ է պատանել հայ հասարակութեանը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հանդիպումներ Սունդուկեանի հետ։

Որքան հաճելի է յիշել այդ հանդիպումները մեր անմահ դրամատուրգի, ծերունազարդ հայ տաղանդի, գրական նահապետի հետ։

Գաբրիէլ Սունդուկեանի հետ իմ հանդիպումները յաճախ էին նրա կեանքի վերջին տարիներում։

Օգտվելով այդ հանդիպումներից՝ ես գրի էի անցկացնում այն հետաքրքրական յայտնութիւնները, որոնք լինում էին մեր զրոյցի ժամանակ։

Յիշողութիւններիս մի մասը՝ «Հանդիպումներ Գ. Սունդուկեանի հետ» անունով՝ լոյս տեսաւ երեք տարի սրանից առաջ «Արօր» ամսագրի առաջին և երկրորդ համարներում, երբ ինքը Սունդուկեանը դեռ կենդանի էր։

Այսօր, Սունդուկեանի մահվան տարեդարձի օրը, առաջարկում եմ ընթերցող հասարակութեանը մի քանի ուրիշ յիշողութիւններ, որոնք գալիս են լրացնելու նախկինները։

Սունդուկեանը ամեն անգամ տրամադիր չէր լինում երկար խօսելու, սակայն երբեմնապէս մեծ պահանջ էր զգում զրուցելու, բայց նախ քան ժամանակ խլելը՝ մի քանի անգամ հարցնում էր, թէ արդեօք նա արգելք չէ՞ դառնում ուրիշ զբաղմունքների համար։

Նախօրօք պայմանաւորված լինելով՝ մենք 1910 թւի մարտի 5-ին և 9-ին ունեցանք մանրամասն զրոյց զանազան խնդիրների մասին, որոնք կապ ունէին նրա գրական գործունէութեան հետ և որոնք պէտք է լրացնէին այն պակասը, որը կարող էր մնացած լինել իմ «հանդիպումների» մէջ։

«Արօրի» մէջ տպվածների առիթով նա ասաց.

— Դուք ինձ անմահացրիք։

— Ձեր գործն է ձեզ անմահացնողը։

— Ես էլ վերագրում եմ նրանց, ովքեր ազդել են ինձ վրա։ Պարսկական մի առածաւոր ասում է հետևեալը. «Մի օր մարդիկ գտան հողի մի կտոր, որը անուշաբոյր էր. երբ հողին հարցրին պատճառը, նա ասաց, թէ գտնվում է վարդի մօտ և ազդվել է նրա բուրմունքից»։ Այդպէս էլ իմը համարեցէք։

Սունդուկեանը ուսումնասիրել էր պարսկերէն լեզուն և շատ բան գիտէր պարսկական գրականութիւնից։

Պարսկերէն ուսումնասիրութիւնների մասին նա պատմեց ի միջի այլոց հետևեալը.

— Թիֆլիսում 1850—52 թւականներին պարսկական հիւպատոս Ահմէդ-խանի մօտ մի առենադպիր կար Մէհտի-բէկ անունով։ Ես վերջինիս սովորեցնում էի ռուսերէն և ստիպված էի պարսկերէնով բացատրել և ինքս էլ պարսկերէն լեզուի մէջ վարժվեցի։ Մօտ երկու տարի պարապվելով սովորեցի պարսկերէն։

— Իսկ առաջ ծանօթ էիք պարսկերէն լեզուին։

— Այո,—բացատրեց Սունդուկեանը,—կարգալ-գրելը գիտէի համալսարանից, լինելով չորս տարի արևելեան ֆակուլտէտում։ Ես ուղարկված էի համալսարան արքունական հաշւով այն ծրագրի համաձայն, որով պէտք է պատրաստվէին թարգմաններ Պարսկաստանի և Թիւրքիայի շրջաններում պաշտօններ և յանձնարարութիւններ կատարելու։ Բայց համալսարանը շատ բան տալ չէր կարող։ Իսկական լեզուն սովորեցի Թիֆլիսում։ Ես Մէհտի-բէկի հետ խօսում էի պարսկերէն։ Ցետագայում՝ պարսկերէնի և արաբերէնի հետ ծանօթ լինելս ինձ շատ պէտք եկաւ նաև իմ պիէսներ գրելու ժամանակ։ Բազմաթիւ գործածական բառեր Թիֆլիսի խօսակցական լեզուի մէջ պարսկական և արաբական ծագում ունեն, օրինակ՝ մաշուր, վարավուրդ և այլն։

Սունդուկեանը արտասանեց պարսկական բանաստեղծութիւններից մի քանի նմուշներ բնորոշ շեշտերով և երգաբնոյթ եւեէջներով։

Մենք անցանք պիէսներին։

«Պէպօն» Սունդուկեանի սրտի հատորն էր, նրա խօսակցութիւնների ամենաթանգագին և նուիրական առարկան։

Այս անգամ «Պէպօյի» առիթով նա պատմեց մի վերին աստիճանի հետաքրքրական միջադէպ, որը առաջ եմ բերում այստեղ։

— «Պէպօն» ներկայացրել էին շատ անգամ բեմի վրա, ես մտցրել էի ուղղումներ պիէսի մէջ, խմբագրել վերջնականապէս և ձեռնարկել էի հրատարակութեան։ Այդ ժամանակ տեղի ունեցաւ մի դէպք։ Մի օր տուն վերադառնալիս, Լաբօրատօրնայա և Սօլօլակսկայա փողոցների անկիւնում պատահեցի մի կինտօյի, որը իմ երևակայած Պէպօյի մարմնացումն էր։ Ես կանգ առայ։ Կինտօն ինձ հայեց։ Մտածեցի, որ վերջապէս գտել եմ իմ երևակայած տիպի բնականը։ Ես կանչեցի կինտօյին։ «Բարօվ, ախպեր», ասացի նրան։ «Բարով, պարօն», պատասխանեց նա։ «Թէ ախպէր ես, ասա, քանի տարեկան կուլես»։ Կինտօն ձեռքը տարաւ քամարին ու նայեց ինձ։ «Թէ լաւ մարթ ես,—ասաց նա,—իմ տարին քու ինչին է հարկաւոր»։ «Մի նշանայ, ախպէր, ես մի բան իմ գրում, քու տարին ինձ հարկաւոր է»։ Կինտօն զարմացած նայեց վրաս։ «Մի վախենայ,—հանգստացրի կինտօյին,—ես չար բան չունիմ մտքումս. դուն ինձ չես ճանչում, արմէնում ես։ Դուն նացվալ Միխակին կու ճանչնաս, ես նրա ախպէրն իմ»։ «Վա, Գաբրիէլ ջան, դուն ես, քեզ ծնց չիմ ճանչնայ»։ Եւ կինտօն գրկեց ինձ փողոցում։ Միխակ եղբայրս վաճառանոցի հսկող լինելով ծանօթ էր կինտօների մեծագոյն մասին։ Դիմելով կինտօյին ասացի, որ ես մի ցանկութիւն ունեմ, այն է՝ որ նա համաձայնի կնքահայր լինելու իմ զաւակին, որը սպասվում էր։ Կինտօն անչափ ուրախ էր։ Նրա անունն էր Նիկօլ։ Շատ չանցաւ, ծնվեց իմ Թինաթինն դուստրը։ Կնքեց Նիկօլը։ Մեծ խնճոյք տեղի ունեցաւ։ Քամանչա ածողն էր Եօվանէսը։ Զատկին Նիկօլը պարտք համարեց իր ընկերոջ հետ միասին գալ շնորհաւորելու տօնը և գրպանից երկու թարմ վարունգ հանելով նուէր տուեց ինձ։ Այժմ չը կայ Նիկօլը, վախճանվեց։ Մեր տանը նրան յիշում էին։ Իսկ իմ աղջկան, Թինաթինին, երբեմնապէս տանը կատակով ասում էին. «Ախր կինտօյի կնքած ես»։

Սունդուկեանը յետոյ իմ խնդիրքով մի անգամ էլ կրկնեց այս պատմութիւնը*) և հաղորդեց իր մօտ հիւր եկած կինտօների բնորոշ խօսակցութիւններից մի քանի գծեր, նկարագրեց նրանց պարը և ամբողջ քէֆը։

«Պէպօյի» ներկայացման առիթով Սունդուկեանը պատմեց, որ մի անգամ վրաց բեմում Պէպօյին ներկայացրել էին մաքուր վրացական բարբառով, իսկ Զիմզիմովին՝ հայկական ակցենտով։ Այդ բանի մէջ Սունդուկեանը չար դիտաւորութիւն չէր ենթադրել, այլ թիւրիմացութիւն և պարզամտութիւն։ Նա հասկացրել է դերասաններին, թէ դա բոլորովին աղաւաղումն է պիէսի էութեանը։ Պէպօն հայ է, ինչպէս հայ է և Զիմզիմովը։ «Պէպօ» պիէսի մէջ ազգութիւնները չեն կռւում միմեանց հետ, այլ կեղեքողը և հարստահարվածը, ինչ ազգի էլ նրանք պատկանում լինէին։ Այստեղ հայ ու վրացու խօսք չը կայ, այստեղ կեանքի տիպեր են կանգնած միմեանց դէմ։

Խօսելով վրաց բեմի մասին նա յայտնեց, որ այդ բեմը սիրելի է իր սրտին իբրև մի ազգի, որի կեանքը և գործող տիպերը նոյն բնաւորութիւնն ունեն, ինչպէս և Թիֆլիսի հայկական կեանքը։ Սունդուկեանի պիէսները նոյնքան հարազատ են վրաց՝ որքան և հայկական բեմի համար։

Խօսք բացվեց միւս պիէսների մասին։

— «Խաթաբալա» պիէսից իմ ձեռքով գրված մնացել է մի գործողութիւն։ Մի կիրակի օր էր, որ գրեցի, նախընթաց քէֆից յետոյ։ Նստեցի առաւօտեան ժամը 9-ին գրելու և շարունակեցի մինչև 2-ը։ Միևնոյն ժամանակ Զաքարիա Տէր-Աստուածատրեանը երգում էր, իսկ կինս դաշնամուրի վրա նուագում էր։

Այն կօնտօրկան, որի վրա գրված է պիէսը, յետոյ մնաց ճանապարհների հաղորդակցութեան առանում, որտեղ պաշտօնավարում էր Սունդուկեանը։

— «Էլի մէկ զոհ» պիէսից մնացել է մի գործողութիւն, գրված Օսէփ Տէր-Աբրահամեանի ձեռքով։ Նա դրագիր էր ճանապարհների հաղորդակցութեան առանում և գրեց իմ թելադրութեամբ։ Այդ Տէր-Աբրահամեանի եղբայրն էր, որ ընծայեց 1000 րուբլի բարի նպատակի համար, ես էլ տուի Գայիանեան դպրոցին։

Շատ պիէսներ գրված են Վանօ Տէր-Գրիգորեանի ձեռքով։

— «Քանդած օջախը» ամբողջութեամբ, նոյնպէս «Բաղնիսի բօխչա» պիէսի սկիզբը գրեց իմ թելադրութեամբ Վանօն։ Նրա հետ սկիզբն արի և «Սէր և Ազատութիւն» պիէսի, բայց յետոյ թողի։ Պէտք է ասեմ, որ «Սէր և Ազատութիւն» պիէսի հիմքը շատ վաղուց է դրված և [illegible]

որոնք ինձ դրդում էին բեմի վրա դնելու կենցաղական երևոյթներ. բայց կարող էին իմ բարի դիտաւորութեանը սխալ թարգմանութիւն տալ։ Ես լաւ յիշում էի Պետրոս Շանշեանի ասած նախադասութիւնը՝ «ով ցեխ է շպրտում ուրիշի վրա, ինքն էլ կարող է կեղտոտվել»։ Անցաւ ժամանակ, կեանքի երևոյթները ուրիշ գոյն և արտայայտութիւն ստացան, ես նորից դիմեցի իմ հին թեմային և նրան մշակեցի նոր տրամադրութեամբ։

Սունդուկեանը պատմեց, որ նա այն ժամանակները սկիզբն էր դրել նաև մի ուրիշ պիէսի, որը մինչև այժմ դեռ չէ գրված։ Դրա սկիզբն էլ նա թելադրել է Վանօ Տէր-Գրիգորեանին. (այդ այն պիէսն է, որ յետոյ Սունդուկեանը գրեց «Կտակ» անունով)։ Այդ պիէսի առիթով Սունդուկեանը պատմեց մի քանի մանրամասնութիւններ, որոնց լոյս ընծայելը ներկայումս յարմար չէ։

Ա. Քալանթար

(Կը շարունակուի)

*) Նոյն միջադէպի մասին պատմված է ներկայ համարում և տիկին Թամար Կաճկաճեանի յիշողութիւնների մէջ։

ՊԱՏԵՐ ԻՄ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

I

186...-ի 9 դեկտեմբերին, Թամամշեվի ձմեռային թատրոնում «Շկօլի վարժապետի» փերձն էր։ Ես յուշում էի, Վարժապետի դերը խաղում էր Միհրդատ Ամերիկեանը... Երբ աւագ աշակերտը՝ սիրահարված վարժապետի ձաղկեալ վրա՝ կամենում էր նրան համբուրել, վարժապետը գզգզինի մօտենում է ու գլուխը մտցնում է սիրահարվածների մէջ և երկուսն էլ միմեանց համբուրելու տեղ՝ համբուրում են վարժապետին։ Տեսարանը այնքան կոմիկական էր, որ ես չը կարողացայ ինձ զսպել և բարձր ծիծաղեցի։ Օրիորդի դերը կատարող դերասանուհին նայեց ինձ ու նոյնպէս բարձր ծիծաղեց... Ամերիկեանը նեղացաւ...

— Այդպէս, Վանօ, հա՛, այդպէս, օրիորդ, երկուսդ ինձ ծաղրում էք, որովհետև ես կաղ եմ, ես տգեղ եմ. ողորմելի [illegible], դուք ծաղրում էք մարմնական պակասութիւնները։

Ես ելայ յուշարարի ծածկոցից և սկսեցի հանգստացնել Միհրդատին։ Երբ նրա բարկութիւնը անցաւ, ես ասացի.

— Դէ լաւ, պարզաց եւրօպացի, շարունակենք. մենք քեզ չենք ծաղրում, այլ

իր մեծ զաւակի, իր Թատրոնական գործին նախաձեռնող անդամի կորստեան առիթով։

Մի տարի առաջ, այո, մեռաւ գեղարուեստական գրականութեան այն Կորիֆէյը, որ 50 տարվայ ընթացքում իբրև մի լուսատու փարոս փայլեց հայ գրականութեան ասպարէզում, դուրս հանելով հայկական կեանքի և իրականութեան միջից քողարկված տխուր երևոյթները և պատկերացնելով հայ հասարակութեան առաջ՝ բեմի վրա...

Նա մեռաւ իբրև մի անհատ մահկանացու, բայց նրա գործը, իբրև հասարակական կեանքի հարազատ արտայայտութիւն, մնալու է իբր սեփականութիւն հայ բեմի և հայ Թատրոնի վերաբերմամբ։ Նրա սիրելի և անմոռանալի «Պէպօն», «Խաթաբալան», «Էս էլ քի մօցիքըութիւնը» և այլ այսպիսի դրամաներ մի-մի անմահ ստեղծագործութիւններ են հանգուցեալ մեծ դրամատուրգի անդուլ աշխատութեան։ Քանի կան նրա այդ աշխատութիւնները, քանի նրանք պատկերանալու են հայ բեմի վրա, քանի գոյութիւն կունենայ հայ Թատրոնը, Գաբ. Սունդուկեանի անունը և նրա քաղցր յիշատակը միշտ անմոռաց կը մնան հասարակութեան և հայ ժողովրդի համար...

Իսկ այսօր, նրա մահվան տարելիցին, յարգենք նրա անմահ յիշատակը, յոյս և հաւատ ունենալով որ ապագայում ևս կը յարգվի նրա գործը հայ դրամատիկական ասպարէզում։

Ցարգանք մեծ դրամատուրգի յիշատակին։

Գ. Սինանեան

Նոր-Բայազէտ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԸ

Այսօր լրանում է վաթսունական Թւականների տաղանդաւոր դրամատուրգի և անմահ «Պէպօյի» ստեղծագործողի՝ Գաբրիէլ Սունդուկեանի մահվան տարելիցը։

Անշուշտ ոչ մի կարծիք չէ կարող լինել այն մասին, որ հանգուցեալը իր Թէ Թատերական գրուածքներով և Թէ հրապարակախօսական յօդուածներով, որ յայտնի էր «Համալ» կեղծանունով, առաջնակարգ տեղ է բռնում հայ գրականութեան պատմութեան մէջ։

Ցայտնի է նաև այն, որ հայերի մէջ Թատերագրութիւնը գոյութիւն է ունեցել շատ հին ժամանակներից ի վեր՝ գլխաւորապէս պատմական ողբերգութիւններ և կենցաղական կատակերգութիւններ։ Հարկաւ, էականը այն չէ, որ հնումը այլ և այլ հեղինակներ հրապարակ են իջել պատմական պիէսներով, այլ նշանակալից է այն հանգամանքը, Թէ արդեօք այդ պիէսները համապատասխանում էին ժողովրդական ոգուն և որ չափով մատչելի էր իրանց գործածական լեզուն—գրաբարը—հասարակութեանը։

Դեռ չենք ասում ողբերգութեան այն գլխաւոր կողմը, Թէ պատմական տիպերին ինչպիսի գունաւորումն է տրված։ Կարծում ենք՝ որանց պատասխանը միանգամայն բացասական պէտք է լինի, նախ այն պատճառով, որ մեր Թէ Թատերական խաղերը և Թէ Թատերագրութիւնները տարվել են բացառապէս գրաբար լեզուով մինչև 1859 Թ., երբ Մոսկվայում առաջին անգամ բեմ հանվեց Ալադաթեանի «Վայ իմ կորած 50 ոսկին» պիէսը, և երկրորդ՝ մինչև այդ ժամանակ անկարելի էր գտնել մի Թատերական գրուածք, ուր արտացոլվէր հասարակական կեանքը իր դասակարգային շերտաւորումներով։ Չէր գտնվի մի պիէս, ուր շօշափվէին իրար ներհակ կաստաների սօցիալական պայմանները և փոխ-յարաբերութիւնները։ Թէև մինչև Գ. Սունդուկեանի երևան գալը, մի քանիսը փորձեցին տալ կենցաղական դրամաներ, կեանքից առած պատկերներ, սակայն պէտք է ասել, որ բոլորն էլ անհետ կորան, որովհետև, ինչ-

ԳԱԲՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ (ՀԱՄԱԼ)

(Մահվան առաջին տարելիցի առիթով)

պէս նկատում է խրատացիօրէն Վ. Փափազեանը, բոլորի մէջ էլ պակասում էր հիւսուածքի վարպետութիւն եւ գաղափարի մեծութիւն. ահա այդ պակասութիւնը լրացնողը լինում է տաղանդաւոր Թատերագիր Գ. Սունդուկեանը։ Իր առաջին Թատերագրութիւնը գրեց 1863 Թ. «Գիշերվայ սաբրը խեր է» խորագրով, Թիֆլիսի կեանքից առած և Թիֆլիսի բարբառով։

Այնուհետև պարբերաբար հրատարակում է մի շարք Թատրոնական գրուածքներ և վերջապէս գլուխ գործոցը՝ «Պէպօն». այս պիէսն էր, որ Սունդուկեանի հռչակը տարածեց ամենուրեք և այնչափ սիրելի դարձրեց բոլորիս համար։

Իսկապէս հանգուցեալն էր, որ առաջին անգամ «կինտօ» կոչվող դասակարգը երևան հանեց իր բարեմասնութիւններով. անմահ դրամատուրգն էր, որ ցոյց տուեց «Պէպօ» գրուածքով, Թէ կայ մի դասակարգ, որ Թէև արհամարհված է, սակայն նրա անդամները իրանց շատ յատկութիւններով գերազանց էին հանդիսանում հարուստ դասակարգի բարեկեցիկ, բայց ապականված մարդկանցից, ինչպէս ճշգօրէն ասել է Լ. Մանուէլեանը։

«Կինտօ» դասակարգի ներկայացուցիչն է «Պէպօն», որի հոգով խօսում է հեղինակը իր յայտնի ու շքեղ մենախօսութեան մէջ, որ ամբողջ գրուածքի ծուծն է ու ոգին. դա մի մօնօլօգ է, ուր ցուցադրված են այն բոլոր ուղիները, որոնցով մարդ են դարձել Զիմզիմովների պէս սխալմամբ մարդ կոչվածները... «Մարթ էիր ուզում դառնամ, կէհէիր մարթիք կու Թանէիր, գուղութին կօնէիր, իմ նման խղճերուն կու զրնէիր, քսանուհինգ հազար տիղ ալրին-արտասունք կու Թափիլ տէիր, էն արտասունքները փուղ կու շինէիր ու էն փուղով օսկէ տնիր... Ա՜յ, էն չախը կօսէի քիզ մարթ էս, Պէպօ...»։

Ահա, ընթերցող, այսօր ում տարելիցն ենք կատարում. մէկի, որի շիրիմի առաջ կանգնելով՝ սև-երես պէտք է դուրս գանք, որովհետև ժողովուրդը չը ցանկացաւ յարգել իր սիրեցեալ հօրը, որի սիրտը այնքան բաբախում էր ժողովրդի բարեկեցութեան համար։

Հասարակութիւնը ըստ իր սովորութեան այս անգամ էլ այն աստիճան ինդիֆերենտ դուրս եկաւ, որ այսօր անկարող է իր երախտիքը հատուցանել բազմաշխատ հեղինակին։

Անգիտանալով հանգուցեալի կտակը, հասարակութիւնը զլացաւ կանգնեցնելու Պէպօյի արձանը իր բարձր ձևին, որպէս բարոյական ապտակ ու խրատ բարոյապէս սնանկացած զրնող Զիմզիմօվների պէս անձանց համար։

Ո՞ւր ես, «կինտօ» դասակարգ, որ այսօր քո պարտքը չես վճարում քո հարազատ հօրը, որ այնքան չարչարվեց քեզ համար, նոյնիսկ իր մահվան առգնապի մէջ չը մոռացաւ քեզ և իր հայրական կտակով պատուիրագրեց իր յարգողաց, որ դու, միայն դու կրես քո ուսերի վրա քո հօր դագաղը։

Վերջապէս Երբ կը գայ այն օրը, որ դու, լցված գիտակցութեամբ, կը գաս կատարել քո բարոյական պարտքը՝ կանգնեցնելով Պէպօյի արձանը՝ քեզ զրնողներին պատժելու համար...

Այսօր խոր վշտով գալիս ենք ծունր դնելու հայ վէտէրանի շիրիմի առջև, սակայն ցաւելով միայն, որ հասարակութիւնը չը կարողացաւ, աւելի շուտ՝ չը ցանկացաւ գնահատել գրչի զինուորին։

Բայց զլաւ է ուշ, քան երբէք»։

Աստ. Վարդանեան

Թագա գիւղ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՍԱՅԱԹ-ՆՕՎԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Հինգշաբթի, մարտի 14-ին, Հայ Գրողների Ընկերութեան նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ մի գրական երեկոյթ նուիրված Սայաթ-Նօվայի յիշատակին։

Երեկոյթը տեղի ունէր Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան դահլիճում։

Սկզբում Աշուղ-Հավլիրեն նուագեց աշուղական երգեր, յետոյ տեղի ունեցաւ գրական մասը։

Ընկերութեան նախագահ Յով. Թումանեան ներածութիւն անելով Սայաթ-Նօվայի և նրա կենսագրող Գ. Հախվերդեանի մասին՝ առաջարկեց յարգել նրանց յիշատակը ոտքի կանգնելով։

Այնուհետև Ն. Աղբալեան կարդաց Սայաթ-Նօվայի մասին մի դասախօսութիւն, բաղկացած երկու մասից։ Դասախօսը մանրամասնօրէն կանգ առաւ Սայաթ-Նօվայի Թողած երգերի վրա, վերլուծեց նրանց լեզուն, գաղափարները, բանաստեղծական արժէքը և ամբողջացրեց մի գաղափար հայ նշանաւոր ժողովրդական երգչի մասին։

Հաւաքվել էր բաւական բազմութիւն։

Ն—Ն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Կովկասի փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական սենատօր Վատացին Թիֆլիս կը վերադառնայ Պետերբուրգից այսօր։

✦ Վերադարձաւ Պետերբուրգից փոխարքայի խորհրդի անդամ Օսէցկին, որ Պետերբուրգում մասնակցեց յօբելեանական հանդէսներին փոխարքայի առանձին յանձնարարութեամբ։

✦ Թագաւոր Կայսրը փոխարքայի ուղարկած ամենահպատակ հեռագրին բարեհաճեց հրամայել փոխարքային՝ հաղորդել Թիֆլիսաբնակ հրէաներին Նորին Մեծութեան սրտագին շնորհակալութիւնը աղօթքների և ոգևորված զգացմունքների համար։

✦ Այսօր, մարտի 16-ին, երեկ. ժամը 8-ին, Կովկասի Հայ Գրողների Ընկերութիւնը կազմակերպում է Արտիստական Ընկ. Թատրոնում գրականական հանդէս ի յիշատակ դրամատուրգ Գ. Սունդուկեանի՝ նրա մահվան տարելիցի առիթով։ Տեղի կունենան դասախօսութիւններ Գ. Սունդուկեանի և նրա գրուածների մասին։ Սունդուկեանի գործունէութեան բնորոշումները պէտք է հետաքրքրական լինեն մեր հասարակութեան համար, որ այնքան բարձր է գնահատում հանգուցեալ դրամատուրգի տաղանդաւոր երկասիրութիւնները։

✦ Մարտի 21-ին Թիֆլիսում փոխարքայի օգնական սենատօր Վատացի նախագահութեամբ կը սկսվեն գիւղատնտեսական փորձնական գործի հարցերով զբաղվող յատուկ խորհրդակցութեան նիստերը մասնագէտների մասնակցութեամբ։

✦ Ինչպէս յայտնի է, անցեալ 12-ին, Բօրսայի դահլիճում կայացած Հայկական գրքերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի Թիֆլիսի Ցօբելեանական Մասնաժողովը ընտրեց իր միջից 10 հոգուց բաղկացած մի ենթա-մասնաժողով տալով նրան պատրաստել գործունէութեան մի ծրագիր երկու շաբաթվայ ընթացքում և առաջարկել Մասնաժողովի քննութեան և հաստատութեան։ Ենթա-մասնաժողովը կատարած լինելով իր պաշտօնը, վաղը, կիրակի, մարտի 17-ին, Տ. Նազարեանի Գրական-Գեղարվեստական Սալօնի դահլիճում կայանալու է Մասնաժողովի անդամների ընդհանուր ժողովը, լսելու ենթա-մասնաժողովի զեկուցումը։ Այս առիթով մասնաժողովի նախագահ Հ. Առաքելեան խնդրում է բոլոր անդամներին բարեհաճել գալ նիստին, որ նշանակված է երեկոյեան ժամը 7-ին։

✦ Առաջիկայ շաբաթվայ ընթացքում՝ Հայոց Ազգագրական Ընկերութիւնն ևս կազմակերպում է մի երեկոյթ ի յիշատակ Գ. Սունդուկեանի։

✦ Վաղը նշանակված է Կով. Հայոց Հրատ. Ընկ. փետրվարի 17-ի արտակարգ ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը. այս ժողովում պէտք է ընտրվի Պ. Օ. Ղուկասեանի՝ մանկական գրքերի համար նուիրաբե-

---

ծիծաղում ենք, որովհետև տեսարանը չափազանց կոմիկական է, իսկ քո խաղը շնորհալի։

Նրա մէջ լուեց մարդու ինքնասիրութիւնը և խօսեց դերասանի երկիւղը...

— Հայրս, Վանօ, եթէ դու և օրիորդը ներկայացման գիշերն էլ ծիծաղէք, ես ինձ կը մորթեմ...

— Հանգստացիր, չենք ծիծաղի, չենք մորթի, տաղանդաւոր հրէշ...

Նա արդէն մտել էր յուշարարի ծածկոցը, որտեղից գլուխս հանեցի. Միհրդատը չոքեց իր կարճ ոտքի վրա, և մենք համբուրվեցինք...

Այս էլ ինչ է։

Արտաշէս Սուքիասեանը փորձում էր Օսկան Պետրովիչ Իրասածովի դերը։ Խաղի ժամանակ ըստ պիէսայի նա պիտի գրկէր իր կնոջը, Բէթօ Արամեանին։ Վերջինը չէր Թողնում։

— Գաւրիլ Նիկիտիչ, ախպեր ես ինչ անեմ,—ասում է Սուքիասեանը։

— Ի՞նչ է,—հետաքրքրվեց Սունդուկեանը։

— Ախպեր պիէսի մէջ գրել ես՝ Օսկանը գրկում է Մարթային, ու էս գեարինը մրտնելու Բէթօն չէ Թողնում, որ գրկեմ։

— Ըհ՛ հուղիմ քու լպստած գլուխը,—ասում է տ. Արամեանը,—տօ գեարինը մրտնելու, հերիք չէ ինչ ներկայացման գիշերը կը փաթաթվես, որ հիմի էլ ես ուզում։

— Վա, բէպէտիցիա եմ անում...

Սունդուկեանը միջամտում է...

Օ՛ծծ, նա էլ խօ պակասը չէ. հին ուստա է. գիտէ ում հետ ինչպէս պիտի խօսի։

— Ա՛յ Արտաշէս ջան, Բէթօն էլ լաւ է ասում. ներկայացման գիշերը կը մօտենաս Բէթօյին, գլուխդ կը տանես նրա չէքիլի կողմը, շրթունքդ կը ծածկես նրա պլեխ ետև և ձեռքդ ամուր կը համբուրես։ Հասարակութիւնը կը կարծէ, Թէ իրան ես համբուրում։

Եւ Սունդուկեանը ցոյց տուեց, Թէ ինչպէս պէտք է անել։ Ամենքը ծիծաղեցին։

— Ծիծաղելու ոչինչ չը կայ,—շարունակեց Գաբրիէլը,—լուսաւորված ազգերի բեմի վրա դերասանը և դերասանուհին համբուրվում են, գրկախառնվում են, և ոչ ոք այդ օտարոտի չէ համարում. մենք էլ կը հասնենք այդ օրին։ Հեղինակելու ժամանակ ես աշխատում եմ խուսափել համբոյրներից, բայց կան դէպքեր, երբ խուսափել չէ կարելի։

«Սպասիր,—մտածեցի ես,—հէնց որ սիրահարի դեր կը խաղամ, ներկայացման գիշերը ես կը համբուրեմ»...

Այժմ մտաբերում եմ։ Ես խաղում էի Ալբերտի դերը «Թուղթ խաղացողի կեանքը» պիէսի մէջ։ Երրորդ արարուածում, երբ Ալբերտը պատահում է մօրը և ասում՝ «Ոչ, դուք ունէք որդի, որ ձեզ սիրում է, որ ձեզ պաշտում է, մայր»... ես արտասանեցի այդ խօսքերը, գրկեցի Ամալիային և համբուրեցի։ Այդ առաջին համբոյրն էր, որ հայ դերասանը դրոշմեց հայ դերասանուհու ճակատին... Ցետոյ, յետոյ ինչ. Ամալիայի դերը կատարող դերասանուհին 3 ամիս ինձ հետ չէր խօսում. դերասաններն ասում էին, որ ես անբարոյականացրի հայկական բեմը։ Իսկ Սունդուկեանը։ Արտագրում եմ յիշատակարանիցս բառ առ բառ.

«Գաւրիլ Նիկիտիչը, տիկին Սօֆիան, Միքայէլ Տէր-Գրիգորեանը և Գրիգոր Իվմիրեանը նստած էին ներքին յարկի աջ անկիւնի օթեակում Թամամշեվի Թատրոնում։ Տեսարանը չափազանց ազդեց հասարակութեան վրա։ Ամենքը ծափահարեցին, իսկ այդ 3 անձնաւորութիւնները, դուրս ցցվելով օթեակից, ուժգին ծափահարում էին, ու երբ ծափահարութիւնները լռում էին, նրանք նորից նորոգում էին։ Ես ու Ամալիան գլուխ էինք տալիս, և Ամալիան ասում էր ինձ կամաց. «Փչանաս, գեարինը մտնես, գիժ Վանօ, բեմի վրա էլ գժվեցիր. Թէ մէկ էլ քեզ հետ խաղամ, էն վախտը պարծեցիր»։

«Երբ գործողութիւնը վերջացաւ, ինձ վրա յարձակվեցին Զմշկեանը և Ամերիկեանը.

«— Անբարոյական, փուչ-փչանալու, էդ ինչ գլուխդ քարը տուիր»,—ասացին նրանք և կուլիսները կոխելով՝ անարգում էին։

«Եկան բեմը Սունդուկեան, Միքայէլ Տէր-Գրիգորեան և Գրիգոր Իվմիրեան։

«— Բրավօ, բրավօ, Վանօ ջան,—ասաց Սունդուկեանը,—այդպէս էլ պէտք է։ Պէտք է ոտնակոխ անել նախապաշարմունքները։ Ի՞նչ մեծ բան պատահեց. դուք ընկերներ էք, միևնոյն է Թէ քոյր ու եղբայր. մեծ բան է, որ եղբայրը քրոջը համբուրի։

«Նրանք առան Գէորգին ու Միհրդատին Թևի տակ և մի քանի րօպէից ամենքին հանգստացրին»...

Շարունակենք Թերթել.

«Պաօլը*) բեմ դուրս եկաւ Աբովեանից փոխադրված «Աղասի»**) պիէսի մէջ՝ գերմանական կլուբի բեմի վրա։ Ինչքան ափսոսում եմ խեղճ վարժապետին։ Ինչ վատ էր խաղում նաև։ Ինչքան անախորժ էր նրա ձայնը։ Նա ինքն էլ տապալվեց, պիէսան էլ տապալեց։ Թէպէտ Թծված ազգասէրները ծափահարում էին, բայց այդ նրա համար, որ հայը յաղթում էր պարսկին... Պէտք է այդպիսի պիէսները ոչնչացնել... պէտք է բէմալական ուղղութեան հետևել... Ա՜յ, ուրիշ բան է «Սէր և Նախապաշարմունք» պիէսը։ Ի՞նչ հրաշալի է Գէորգ Զմշկեանը Սևլիվանի դերում... Ա՜խ, ինչպէս կուզենայի Սևլիվանի դերը կատարել... Ո՞վ արժան կանի... Ասում են, որ, դեռ ջահել եմ, որ բոյս կարճ է, որ ձայնս մանկական ձայն է... Կարծես չեմ կարող կօշիկներ պատուիրել բարձր կրունկներով ներսից ու դրսից»...

Եւ ճշմարիտ՝ պատուիրեցի կօշիկներ, որոնք ներսից և դրսից բարձր կրունկներ ունէին և հասակս մի հինգ մատ բարձրացնում էին. բայց նրանք այնչափ կոպիտ էին կարված, որ բեմի վրա ման գալիս այնպիսի ձայն էին հանում, կարծես մի գունդ զինուոր զօրախաղ էին կատարում։

Ե. Տէր-Գրիգորեան

*) Պերճ Պռօշեան։ Այդ նրա առաջին և վերջին խաղն էր։

**) Այժմ այդ պիէսը խաղում են [illegible] վերնագրով։

ԻՄ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հայրի՛կ, հայրի՛կ, աստղը ընկաւ,
Ցեսքից պայծառ գիծ Թողեց։

I

Թէև տասնեակ տարիներ են անցել, բայց չէ ջնջվել իմ մտքից յիշողութիւնը այն նշանաւոր օրվայ, երբ ես առիթ ունեցայ ծանօթանալու հայ բեմի պարծանք Գ. Սունդուկեանի հետ։

Այդ՝ 1880 Թւի յուլիս ամսին էր, երբ Ղզլար քաղաքից ուղևորվեցի դէպի Թիֆլիս։ Այն ժամանակ՝ դեռ ոչ ծեր, հոգով եռանդուն և աշխոյժ Սունդուկեանը արդէն իր ստեղծագործող տաղանդի գագաթնակէտին էր հասած։

Հաստատ կարելի էր ասել, որ ամբողջ Կովկասում հազիւ կը գտնվէր մի հայաբնակ քաղաք, մինչև անգամ գիւղ, որտեղ Սունդուկեանի պիէսները չը խաղային և հեղինակի անունը բերանից-բերան չանցնէր։ Հայ պարբերական Թերթերի համարեա ամեն մի համարում գովասանքներով լի Թղթակցութիւններ էին լինում նրա պիէսի մասին։ Սունդուկեանի պիէսները խաղացվում էին Թէ մեծ քաղաքների շքեղ բեմերի վրա և Թէ գիւղական միջասեան դպրոցների նեղլիկ դասարանը բեմական դահլիճ դարձրած շինութեան մէջ։ Նրա գլուխ գործոց «Պէպօն» հայկական բեմից առաջին անգամ լսված՝ բողոք էր ժողովրդի աշխատաւոր զաւակի այրված սրտից բղխած՝ աղայի անիրաւութեան դէմ։ Դա յեղաշրջեց մտքերի այն ուղղութիւնը, որը դարերից ի վեր սովոր էր «աղայի» կամքին չը հակառակել և հնազանդութեամբ տանել նրա բոլոր անիրաւութիւնները։

Սունդուկեանի պիէսները եղել են և միշտ կը լինեն հայ ժողովրդի համար Թարմ և ուսուցանող պարունակութիւն ունեցող պիէսներ, ինչպէս Օստրօվսկու հեղինակութիւնները ռուսաց համար։

Իմ նպատակս չէ գովաբանել Սունդուկեանի հեղինակութիւնները, որովհետև իր ժամանակին շատ են ըստ արժանոյն գովաբանել և գնահատել նրանց։

II

1880 Թ. Ղզլարում Թատերասէրներս մի շարք հայերէն ներկայացումներ էինք տուել, որից չորսը Սունդուկեանի պիէսներն էինք խաղացել՝ «Պէպօ», «Քանդած օջախ», «Էլի մէկ զոհ» և «Խաթաբալա»։ Երբ եկայ Թիֆլիս, առաջին ցանկութիւնս եղաւ այցելել Գ. Արծրունուն, ապա գնալ հռչակաւոր դրամատուրգի մօտ և յայտնել Թատերասէրների կողմից յանձնարարված խորին յարգանաց հաւատքը և շնորհակալութիւնը։

Ինձ ընկերակցեց Սունդուկեանի մօտ գնալիս՝ իմ ամենաթանգագին և անմոռանալի բարեկամուհի՝ հանգուցեալ օր. Ն. Տէր-Մարկոսեանը։

Գնացինք երեկոյեան, որովհետև Թիֆլիսի հեղձուցիչ շոգից ճնար չը կար ցերեկը տնից դուրս գալու։

Օր. Տէր-Մարկոսեանը, ներկայացնելով ինձ Սունդուկեանին՝ ասաց.

— Անձ այս տիկինը գաւառից է եկել և կամենում է ծանօթանալ ձեզ հետ. Նա մասնակցել է ձեր բոլոր պիէսներում և չափազանց հաւանել։

Սունդուկեանը իրան յատուկ քաղաքավարութեամբ, մեծամաբար ընդունեց ինձ և Թեանցուկ տարաւ իր առանձնասենեակը, ծանօթացրեց իր յարգելի տիկնոջ հետ և իսկոյն սկսեց հարցեր տալ, Թէ իր պիէսները գաւառում ինչ ընդունելութիւն ունեն, ինչ ազդեցութիւն են գործում ժողովրդի վրա և ես ինչ դերեր եմ կատարել։

— Թէև ձեր բոլոր պիէսները փորձել են անում,—պատասխանեցի ես,—բայց ամենից աւելի ժողովուրդը սիրում է «Պէպօն» և շատ է հետաքրքրվում նրանով։

Ինչպէս նկատեցի, այդ շատ դուր եկաւ հեղինակին։

— Միայն մի դժուարութեան ենք հանդիպում ձեր պիէսները խաղալիս,—շարունակեցի ես.—դա՝ Թիֆլիսի բարբառն է, որը, դժբաղդաբար, չարաչար աղաւաղում ենք։

— Այո—պատասխանեց Սունդուկեանը,—գաւառացիք միշտ գանգատվում են այդ դժուարութեան մասին. բայց ինչ արած. կինտօ Պէպօն, հանդարտեական Գիքօն, Ախօն և մօցիքուլ Խամփերին զուտ Թիֆլիսի ծնունդ են. եթէ նրանք խօսեն գրական ոճով, շատ անբնական կը լինի. Նոր սերնդին պատկանողներ՝ Մասիսեան, Միքայէլ և Անանի՝ խօսում են գրական բարբառով. նրանք հանրային տիպեր են։

Այդ ժամանակ սեղանի վրա Թափված էին սրբագրութեան համար տպարանից բերված՝ «Խաթաբալայի» մի քանի Թերթերը. Սունդուկեանը վերցրեց այդ Թերթերից մէկը և տալով ինձ ասաց.

— Կարդացէք խնդրեմ։

Սկսեցի կարդալ։

Ուղղում էր իմ արտասանութիւնը, նամանաւանդ չարաբաստիկ «ղ» տառի արտասանումս։

Մեր խօսակցութիւնը շարունակ պտտում էր նրա պիէսների կազմի և տիպերի շուրջը. այդ հանգամանքը վստահութիւն ներշնչեց ինձ հարցնել նրան իր պիէսներում նկատած մի կէտի մասին, որը այն ժամանակ շատ հետաքրքրում էր ինձ. Դա այն էր, Թէ ինչու հին սերնդի մարդիկ հաստատ կամքի և զորեղ բնաւորութեան տէր են դուրս բերված՝ իրանց Թէ դրական և Թէ բացասական կողմերով, իսկ նոր սերնդի

րած 3000 ր. գումարով հրատարակելիք գրքերի համար յատուկ խմբագրական մասնաժողով և օրակարգից մնացած մի ևս հարցերի քննութիւնն ու լուծումը։

— Մեզ հաղորդում են, որ Մկրտիչ Ղալամքարեանը ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսին Սօֆիա Ղալամքարեանի նուիրում է 200 ր., որից՝ 50 ր. Հաւլաբարի ս. Կարապետ եկեղեցու ծխական դպրոցի աղքատ աշակերտ-աշակերտուհիների շորերը և ուսման վարձը հոգալու համար, 50 ր. Ախալցխայի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան և 50 ր. Ախալցխայի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան և 50 ր. Ախալցխայի Եղիսաբէթեան դպրոցի չքաւոր աշակերտուհիներին հագուստի համար։

— Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի քաղ. ինքնավարութիւնը շարունակ տուգանքներ էր դնում էլեքտրաքարշի վարչութեան վրա զանազան դէպքերում, երբ, օրինակ, երթեւեկութիւնը կատարվում է անկանոն՝ պակաս թւով վագոններ աշխատեցնելու համար։ Այդ տեսակ տուգանքների գումարը մինչև օրս հասել է աւելի քան 30,000 րուբլու։ Այժմ էլեքտրաքարշի վարչութիւնը մարտի 20-ին դատարանով ապացուցելու է քաղ. ինքնավարութեան ապօրինի վարմունքը և յետ է պահանջելու վերոյիշեալ տուգանքները։

— Կիրակի, մարտի 17-ին, Ժողովրդական Տանը տեղի կունենայ Ժողովրդական համալսարանի ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը, որը ընտրելու է վարչութիւն և վերահսկող մասնաժողովի անդամներ և կազմելու է նախահաշիւ։ Սկիզբը ցերեկվայ ժամը 10-ից։

— Երեխաների Խնամատար Թիֆլիսի Ընկերութիւնը 500 ր. նպաստ ստացաւ Վարվառէ Թամամշեանից։

— Թիֆլիսի ժուրնալիստների միութեան խորհուրդը որոշել է հեռագրով շնորհաւորել բանաստեղծ Յ. Յովհաննիսեանի յոբելեանը։

— Ստացանք Հ. և Ա. Բեօրակճեաններից 10 րուբլի՝ յանձնելու համար Հայուհեաց Որբախնամ Ընկերութեան, հանգուցեալ Սօֆիա Գրիգորեան Ղալամքարեանցի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն։

— Կովկ. Կայս. Բժշկ. Ընկ. շինութեան մէջ բժ. Աղասարեանը վաղը, ժ. $5^1/_2$—$6^1/_2$, հայերէն դասախօսելու է մարդու մարմնու և բնակարանի առողջապահութեան մասին։ Մուտքը ձրի է։

— Քութայիսում ոստիկանութիւնը կալանաւորել է մի խումբ աւազակների, որոնց զոհերը գլխաւորապէս հարուստ հրէայ վաճառականներն էին։

— Ղուբայից մեզ գրում են. «Մարտի 12-ին, երեկ. 5 ժ. 19 րոպէին լսելի եղաւ ընդերկրեայ խուլ դղրդոց և զգացվեց երկրաշարժի 3—4 հարուած՝ արևելքից-արևմուտք ուղղութեամբ, տևելով 6 վայրկեան։ Մարդիկ դուրս փախան տներից։ Բարեբաղդաբար դժբաղդութիւն չը պատահեց»։

— Ախալցխայից մեզ գրում են հետևեալը.

«Մարտի 12-ին, ցերեկվայ ժամը 5-ից անց 17 րոպէ զգացվեց ուժեղ երկրաշարժ, որը տևեց մի քանի վայրկեան։ Այսպիսի ուժեղ երկրաշարժ չէ տեսնված, ոչ էլ լսված Ազգաշում։ Վառված լապտերները տեղից շարժվեցին, պատգամները նոյնպէս։ Վախից՝ խանութպանները դուրս եկան խանութներից»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղուբա, 12 մարտի

Մարտի 9-ին տեղիս ձմերային կլուբի դահլիճում տեղացի սիրողները խաղացին Շիրվանզադէի «Պատւի համար» պիէսը յօգուտ Կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղիս ճիւղի։

Ծախքերը դուրս գալով օգուտ մնաց 35 ր., որի մի մասը, որպէս նպաստ, կը յատկացվի տեղիս հայոց երկսեռ ծխ. դպրոցին, քանի որ դպրոցի եկամուտն աւելի սակաւ է և կարիք է զգացվում։ Հէնց այդ պատճառով էլ դպրոցը զրկված է այս տարի ուսուցչուհի ունենալուց, որի բացակայութիւնը զգալի է դարձել և դասաւանդութիւնը կարծես կաղում է։

Գալով խաղին՝ հարկաւոր ենք համարում ասել, որ սիրողները բարեխղճաբար էին վերաբերվել այս անգամ իրանց ստանձնած գործին. դերերը լաւ էին սովորել, կարգ ու կանոն կար ներս ու դուրս գալու միջոցին, բեմխօսութիւնը լաւ էր, և պիէսը անցաւ բաւարար անսայթաքով։

Ցանկալի էր ներկայացումների շարունակութիւնը։

Երէկ, մարտի 11-ին, նոյն կլուբի դահլիճում Թուրք սիրողների խումբը խաղաց Սունդուկեանի «Ախշամ սաբըր խէյր վար» («Գիշերվայ սաբըր խէր է») «Խօռ-խօռ» և «Միլլաթ դօստլար» յօգուտ Թուրք աշակերտների. աննշան եկամուտ եղաւ. լաւ խաղաց Շիխալի Նազիրովը։

Մ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 15 մարտի

«Մշակի» այսօրվայ №-ում (№ 57) հրատարակված գրական-երաժշտական երեկոյթի նկարագրութեան մէջ ինձ վերագրված են այնպիսի խօսքեր, որ յամենայն դէպս ես չեմ արտասանել։

«Ճառախօսը աւելացրեց նոյնպէս, որ ինքը համաձայնված է յանպատրաստից խօսել»։ Եթէ ճառախօսը ես էի, ահա իմ ասածները բառ առ բառ. «Եթէ համարձակվում եմ ընդունել յանպատրաստից խօսելու հրաւէրը, այդ բանում ինձ քաջալերում են երկու հանգամանք. նախ՝ որ խօսելուց յետոյ իմ դէմ ցցված չեմ տեսնելու վիճաբանել ցանկացող պարոնների ապառնական մատերը, և երկրորդ այն՝ որ ըստ ինձ եղած յայտարարութեան՝ բէցենզիաներ չեն գրվելու, մի հանգամանք որ ինձ քաջալերում է, մանաւորապէս վերջերս ստացած տխուր փորձառութիւնից յետոյ»։

Մի այլ ուղղում։

«...Նա նախ օրինակ բերեց յեղափոխութեան շրջանի երկու գլխաւոր ներկայացուցիչների՝ Վօլտէրի և Ռուսսօյի արտադրութիւնները»։ Այդ երկու հեղինակները յեղափոխական շրջանին չեն պատկանում և հետևաբար այդպիսի բան չէի կարող ասել։ Ես ասել եմ, որ նրանք յեղափոխութեան նախակարապետը եղել են իրանց արծարծած մտքերով և արտայայտել են խորապէս ընկերական այն զրութիւնը, որից առաջ է եկել ֆրանսիական յեղափոխութիւնը։

Երրորդ ուղղում։

«Ապա յաջորդաբար նկատողութեան առաւ յեղափոխութեանը յաջորդող գրակ. շրջանը—տխուր, ընկճող, յուսահատական մի շրջան, որ տուեց ռոմանտիզմի ուղղութիւնը...»։

Ընթերցողը այս տողերը կարդալուց յետոյ՝ կը հանգի տրամաբանօրէն այն եզրակացութեան, թէ ես ռոմանտիկ գրականութիւնը համարում եմ միմիայն ծնունդ՝ տխուր, ընկճող, յուսահատական մի շրջանի։ Անկեղծ ասած, ես սիրտ չունեմ կրկնելու այն բացատրութիւնը, որ ես տուել եմ հրապարակով, և բաւականանամ կոչ անելով ներկաների յիշողութեան։ Միայն այսքանը ասեմ, որ ես ռոմանտիզմի ծնունդը յիշել եմ նապօլէօնական դիւցազնային շրջանից ծնած, շարունակված և զարգացած դրան յաջորդող Բուրբոնների վերահաստատման և «Յուլիսեան միապետութեան» շրջաններում, հետևաբար և արդիւնք այն հոգեբանութեան, որ այդ պատմական շրջանները իրանց ոգևորիչ, զառնացնող, յուսալից և երևակայական ձգտումներով կարող էին արտադրել։

Ես բաւականանում եմ այսքանով։

Գասպար Իփէկեան

—

Թիֆլիս, 15 մարտի

Մարտի 13-ին տեղի ունեցած գրական երաժշտական երեկոյթի մասին ձեր թերթի տուած բեցէնզիայում տեղի է ունեցել մի փոքրիկ անճշտութիւն. խնդրում ենք թոյլ տուէք յայտնել, որ երեկոյթի նախաձեռնութիւնը առանձին կապ չունի «Պատանի» ալմանախի հետ։ Նա կազմակերպված է պատանի գրասէրների կողմից մի յատուկ նպատակով։

Կարգադրիչ՝ Ա. Գուլօյեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— «Թանինի» ասելով յունաց թագաւորի սպանութիւնը կատարել է բուլղարական հրոսակախմբի պետ Սանդանսկին կաշառելով Սոֆիայում։ Բալկանեան դաշնակցութիւնը չը խախտելու համար այդ բանը այժմ վարագուրված է, բայց հաշտութիւնից յետոյ սպասվում են մերկացումներ։

— Սկիւտարին պաշտպանող զօրքի մէջ են շատ աւստրիացի օֆիցերներ։

— Բուխարէստում սպասվում է հրէական ջարդ, եթէ Սիլիստրիան բումինների ձեռքից անցնէ բուլղարներին։

— Պետերբուրգի մակեդոնական գաղութը Լոնդոնի դեսպանաժողովին մի յուշագիր ուղարկեց Մակեդոնիան աւտօնոմ պետութիւն յայտարարելու մասին։

— Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովի ասելով Ռուսաստանը երբէք չէ պատերազմելու Աւստրիայի հետ։ Չերնօգորիայի գիջումները Աւստրիային համարվում է ռուսաց դիւանագիտութեան պարտութիւն։

— Տիֆով հիւանդացան պալատական բժիշկներ Բօտկինը և Օստրօգորսկին։

— Մինիստրների խորհուրդը ստացել է Կովկասի փոխարքայի նախագիծը Կովկասում վարչական-հասարակական ինքնատիպ զէմստվօ մտցնելու մասին։

— Արդարադատութեան մինիստր Շչէգլօվիտօվը Լրժինի գործի առիթով մեկնեց Ցարսկօէ-Սէլօ։

— Պետ. Դումայի կուլուարներում խօսում են Սազօնովի հրաժարականի մասին, որի յաջորդ համարվում են կոմս Վիտտէն և կոմս Բէնկէնդօրֆը։

— Չինաստանի և Ճապօնիայի միջև գաղտնի դաշն է կռվել Չինաստանը օտարերկրացիների ոտնձգութիւններից պաշտպանելու համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առողջութեան Հավասարեր

Ես, որպէս բժիշկ և մասնագէտ ստամոքսային հիւանդութիւնների, «Դ-ր Մէյէրի Ստամօկսիգէնը» փորձելով գտայ, որ նա աչքի է ընկնում իր խոշոր արժանաւորութեամբ և ազդեցութեամբ։ «Ստամօկսիգէնը» հասարակ լուծողականի նման չէ, այլ սահեծում է սկզբից նորմալ դրութիւն և այնուհետև նա ոչ միայն ժամանակաւոր, այլև միանգամայն բուժում է կապութիւնը։ Բացի դրանից, «Ստամօկսիգէնը» միանգամայն անվնաս է և միառժամանակ է ներգործում բոլոր հասակների վերաբերմամբ, որը արդիւնք է նրա որակի և քանակի ճշգութեան։ Դ-ր Ա. Ե. Լ. Մոսկվա։

«Ստամօկսիգէնը» կարելի է ստանալ իւրաքանչիւր դեղատան։

(П. 49317)

ԼՈՒՍԱՑՎԵՑԷՔ
ՄԻԼՁՏՆ
ՍԱՊՈՆՈՎ
ԸՆԿ.
Ս.Ի. ՁԷՊԼԷՎԷՑԿԻ և Որդ.
ՄՈՍԿՎԱ։

(М. 98498) 8—1

Высочайше Утвержденное Русское Общество Пароходства и Торговли, учрежд. въ 1856 г.-

ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.

Ձմերային երթևեկութիւն
ՂՐԻՄ-ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻԾ
Մեկնում են Բաթումից

I Պօստային-մարդատար շոգենաւեր.
Երեքշաբթի ժամի 1-ին գիշերը, շրջանակի գծով
Հինգշաբթի » 1 » »
Շաբաթ » 12 » ուղղակի
II Մարդատար շոգենաւեր.
Երկուշաբթի ժամի 2-ին ցերեկը, շրջանակի գծով
Շաբաթ » 2 » »
III Մարդատար-ապրանքային շոգենաւեր.
Երեքշաբթի կէս գիշերին, շրջանակի գծով.
Ուրբաթ » »

Ժամերը Պետերբուրգի են։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԳԻԾ

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն դէպի Աղէքսանդրիայի թիւրքեագայի, Մակդոնիայի, Սերբիայի, Անատոլիայի-Պարսից-Ծոցի (Персидскій заливъ) գծերի բոլոր նաւահանգիստները։

ԲԱԼՏԻԱԿԱՆ ԳԻԾ

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն ուղղակի Պետերբուրգ-Րիգա, Լիբավա և Րէվել։

Տոմսակները կարելի է գնել Թիֆլիսի գրասենեակում Սօլօլակսկայա փողոց, № 8.

Հեռախօս № 11.

Ընդունվում են եւ ապահովագրվում են ապրանքներ ծեռնտու պայմաններով։

Գործակալ՝ Ս. Խ. Սուլխանեանց

(Հ.) 0—91

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմերային երթևեկութիւն)

Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացք № 2—10 ժ. 12 ր. առ. հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 30 ր., Գանձակ 2 ժ. 55 ր., Եւլախ 4 ժ. 26 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. եր., Բագու 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Պօստատար գնացք № 4—12 ժ. 36 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 3 ժ. 30 ր. գիշ., Գանձակ 6 ժ. 41 ր. առ., Եւլախ 8 ժ. 38 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 1 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու 5 ժ. 36 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացք № 6—6 ժ. 31 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 51 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 20 ր. գիշ., Եւլախ 12 ժ. 56 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 40 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ.։ Խառն գնացք № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—5 ժ. 53 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 10 ժ. առ., Գանձակ 2 ժ. 31 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 45 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 6 ժ. 54 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—Մարդատար գնացք № 11—10 ժ. 3 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 58 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 21 ր. առ.։ Պօստատար գնացք № 2—9 ժ. 50 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 55 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 7 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացք № 5—4 ժամ 38 ր. ցերեկվայ հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 44 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 56 ր. գիշ. Խառն գնացք № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 20 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 10 ժ. 10 ր. առաւ., Բաթում 12 ժ. 26 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պօստատար գնացք № 4/3—1 ժ. 11 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 30 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 12 ժ. 7 ր. ցեր., Էջմիածին 5 ժ. 22 ր. ցեր., Ուլուխանլու 5 ժ. 49 ր. ցեր. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. եր., Ջուլֆա 11 ժ. 40 ր. գիշ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացք № 8/79 (միայն II և III կարգի վագօններով)—1 ժ. 6 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 23 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 12 ժ. գիշ., Էջմիածին 6 ժ. 29 ր. գիշ., Ուլուխանլու 6 ժ. 11 ր. առ., Երևան 5 ժ. 51 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացք № 6/5—8 ժ. 10 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 37 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 7 ժ. 14 ր. առ., Կարս 10 ժ. 48 ր. առ.։

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացք № 95/10—3 ժ. 17 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 57 ր. ցեր., Բօրժօմ 9 ժ. 13 ր. եր.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացք № 1—9 ժ. 10 ր. եր. Պօստատար գնացք № 3—9 ժ. առ.։ Մարդատար գնացք № 5—3 ժ. 46 ր. ցեր.։ Խառն գնացք № 107—3 ժ. 8 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Արագ գնացք № 12—8 ժ. 50 ր. առ., Պօստատար գնացք № 4—11 ժ. 32 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացք № 6—5 ժ. 15 ր. ցեր.։ Խառն գնացք № 106—5 ժ. 15 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պօստատար գնացք №40/3—8 ժ. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացք № 6К./5—1 ժ. 28 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացք № 8Э/7—5 ժ. 28 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացք № 9/10Б—11 ժ. 22 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Մ. Լ. ՌԵՆԻԴԵՐ-ԱՐԵՇԵՎԱ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

Լ. 0—29

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԵՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ
„SALO—ՊԻՁԻԼԻՆ“

Ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործածելու ձեռնարկը կցվում է արկղիկին։ Իսկականը մետաղեայ արկղներում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ ընթացք։

ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։

Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղային Ապրանքների վաճառանոցում։

(Հ.) 0—10

„Գուտտենբերգ“ ԳՐԱՏԱՆԸ վաճառվում են

ԲԺ. ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ

աշխատութիւններից հետևեալները.

ՄԱՏՆԻՉԸ, պատմուածք .	— 40 կ.
ՊԱՏՐԱՆՔ, վէպ երկու մասից	1 ր. —
ԱՂՋԻԿԸ, առողջապահական և բարոյագիտական էտիւդ, պատկերներով . .	— 60 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ».

(օ. մ.) 197. 3—2

նուագել և սկսում է պարել, կրունկներին ցցած անագին գամերով յատակը ծակոտելով։ Այո, ժողովրդի զաւակ Պէպօյին ժողովուրդը սիրում է և նրա ներկայացման ժամանակ բեմի հետ խօսում էր, զանազան բացականչութիւններ է անում և իր բեպլիկաները աւելացնում։

Վերջը՝ ծիծաղելով մի կուրեօզ պատմեց, որը պատահել էր «Պէպօյի» առաջին ներկայացման երկրորդ օրը։

Տանտիրուհին խնդրել է դատարկել բնակարանը, որովհետև աղա Արութինի կնոջ տիպը համարել է ծաղր իր վրա։

— Այո,—ասացի,—ձեր տանտիրուհու անքաղաքավարի վարմունքը ձեր գավիթը ես առաւել ճոխացրել է. հայելին ճշգութեամբ արտափայլեցրել է աղա Արութինի համապատասխան կնոջ անձնուն պատկերը։ Եթէ դուք նոյն իսկ բացի «Պէպօյից» ուրիշ հեղինակութիւններ չունենայիք, թէև ձեր բոլոր պիէսները շատ բազմարժանդակ և կենսունակ են, այնուամենայնիւ հայ գրականութեան մէջ անմահ հեղինակի անուն վաստակած կը լինէիք, ինչպէս Գրիբոյեդովը անմահացրեց իր անունը ռուս գրականութեան մէջ՝ իր մի հատիկ «Горе отъ ума» պիէսով։

Գոհ հոգով հեռացանք Սունդուկեանի մօտից, որի քաղցր տպաւորութիւնը մինչև օրս թարմ է մնացել յիշողութեանս մէջ։

Վերադառնալով Ղզլար՝ ստացայ Սունդուկեանից նամակ և նրա լուսանկար պատկերը, որը մինչև օրս, իբրև թանգագին յիշատակ, պահած եմ։

Այնուհետև երկար տարիներ նամակագրութիւն ունեցանք։ Շարունակ ուղարկում էր ինձ համար իր բոլոր հեղինակութիւնները՝ մակագրութեամբ։

III

Երկրորդ անգամ տեսնվեցի Սունդուկեանի հետ, կարծեմ, 1889 թ. Թատրօնում, Շիրվանզադէի «Իշխանուհի» պիէսի առաջին ներկայացմանը։

Երկրորդ գործողութիւնից յետոյ հարցրի նրա կարծիքը պիէսի մասին։

— Դեռ ոչինչ ասել չեմ կարող։ Այս րոպէիս խօսում էի Գ. Արծրունու հետ. նա ասաց, որ քննադատութիւն է գրելու,—պատասխանեց Սունդուկեանն իմ հարցին։

Այդ ներկայացման երկրորդ օրը գնացի Սունդուկեանի մօտ այցելութեան, բայց տանը չը գտայ իրան։ Իսկ ընդունեց յարգելի տիկինը։ Երկու օրից՝ Սունդուկեանը ինքը եկաւ փոխ-այցելութեան, և միասին գնացինք իրանց մօտ ճաշելու։ Ճանապարհին խոստացաւ, որ կը կարդայ ինձ համար իր նոր գրած «Ամուսիններ» պիէսը։

Կարծես այս րոպէին դիմացս տեսնում եմ, իր առանձնասենեակում գրասեղանի առաջ նստած։

Երեկոյ էր։ Կանաչագոյն լուսամփոփի տակ վառվում էին մոմերը։

Ալեզարդ ծերունին ոգևորված կարդում էր իր նոր հեղինակութիւնը։ Երբ հասաւ վերջին գործողութեան մէջ այն տողերին, որ Արտաշէսը Մարգարիտին ասում է՝ «կեանքիս միակ նպատակն այսուհետև քո ազատութիւնը կը լինի», հեղինակը չափազանց յուզվեց, ձայնը դողաց, աչքերում արտասուքներ երևացին։ Լռեց։ Մի քանի րոպէից յետոյ միայն այդ նախադասութեան իմաստը։

IV

Ցարգելի բարեկամիս հետ վերջին անգամ տեսնվեցի 1892 թ., երբ Բագուի հայ կանանց կողմից պատգամաւոր էի գնացել Թիֆլիս՝ Գր. Արծրունու թաղմանը ներկայ լինելու։

Վերջացնելով յիշողութիւններս՝ կասեմ, որ հայ բեմը յանձին Սունդուկեանի կորցրեց իր ամենատաղանդաւոր հեղինակին։ Բանի հասարակութեան մէջ աւելի և աւելի զարգանայ, ազնիւ զայրոյթը անիրաւութեան դէմ, այնքան անջնջելի կը մնայ «Պէպօյի» մեծ հեղինակի անունը ամեն մի հայի սրտում։

Իսկ ես, յաւերժացած բարեկամ, երախտապարտական օրերիս քո պիէսներիդ մէջ շատ յաճախ որպէս մասնակցած սիրող—Շուշան, Խախօ, Անանի, Կէկէլ և Խամփերի—կաղօթեմ, որ վրայիդ հողը շատ և շատ թեթև լինի, ազնիւ մարդ և անխոնջ «համալր» հայ բեմի։

Թամար Կաճկաճեան

Մոսկվա

Ներկայացուցիչները՝ թոյլ կամքի տէր և անվճռական անձնաւորութիւններ։ Սունդուկեանը բոլշէական լռութիւնից յետոյ պատասխանեց.

— Որովհետև հին սերնդին պատկանողները, կեանքի պայմանների և երևոյթների մասին դարերից ի վեր մշակած որոշ կարծիքներ ունեն, որից չեն շեղվի ոչ մի պայմանով։ Իսկ նոր սերունդը դեռ տատանվող ուղղութեան մէջ է գտնվում, որոշ և վճռողական հայեցակէտ չէ իւրացրել։

Մեր խօսակցութիւնը կրկին անցաւ հեղինակի սիրած «Պէպօյին», և Սունդուկեանը պատմեց, թէ ինչ պայմաններում է որոշել «Պէպօյի» տարիքը, դէմքը և հագուստը։

— Երբ «Պէպօն» գրված պատրաստ էր,—ասաց նա,—մնացել էր որոշել, թէ քանի տարեկան պէտք է լինի, ինչ զգեստով և ինչ դէմքի գծագրութիւն ունենայ։ Այս մտքով զբաղված՝ մի օր դուրս եկայ փողոց։ Ցանկարծ տեսայ, որ իմ դիմացի կողմից գալիս է բարձրահասակ, գեղեցկադէմ, զուտ կինտօյի հագուստով հագնված մի երիտասարդ։ Մտքումս ասացի՝ «ահա Պէպօյի տիպը», կանգնեցրի ու հարցրի. «Թէ ախպէր ես, ասա, քանի տարեկան ես և ինչով ես պարապում»։ Երիտասարդը պատասխանեց. «Աղա ջան, 30 տարեկան եմ, մրգավաճառ կինտօ եմ»։ Խօսակցս մի փոքր լռելուց յետոյ հարցրեց, թէ ինչու եմ հարցնում։ Ասացի, թէ կինտօների կեանքից պիէս եմ գրում։ Շատ հետաքրքրքրվեց, և ես՝ կամենալով նրա հետաքրքրութեանը բաւականութիւն տալ՝ տուն հրաւիրեցի նրան և մօտը մի քանի կտորներ կարդացի «Պէպօյից»։ Նա լարված ուշադրութեամբ լսում էր և ոգևորվում։ Երբ հասայ երրորդ գործողութեան այն տեղին, որ աղա Արութինի զանգատի հիման վրա Պէպօյին բանտ են տանում, այլ ևս չը կարողացաւ իրան զսպել, տեղից վեր թռաւ ու զայրացած բղաւեց՝ «վէյ տուր նրան, վէյ տուր»։ Հէնց այդ խօսքերը ես դրի Կակուլի բերանը։ Այնուհետև այդ կինտօն դարձաւ մեր տան մօտ բարեկամը և զաւակներիցս մէկի կնքահայրը, հիմա էլ երբեմն գալիս է, կնոջս խնդրում է պիանօյի վրա

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ
ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ
(ԼՈՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արեւելեան և լեռնականների բարբառներով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշտօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շտապ պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный